

ÚVODNÍ POZNÁMKY K DRUHÉMU, REKONSTRUOVANÉMU A DOPLNĚNÉMU VYDÁNÍ

Autor tohoto vydání ubezpečuje čtenáře, že po přečtení knihy nebudou muset zemřít, jako tomu bylo v případě jejich předchůdců, uživatelů Chazarského slovníku vydaného poprvé roku 1691. K zmíněnému prvnímu vydání je zapotřebí podat některá vysvětlení; aby to však netrvalo příliš dlouho, navrhuje lexikograf čtenářům následující úmluvu. On usedne k sepsání svých poznámek před večerí a čtenář si je přečte po obědě. Hlad tak přiměje spisovatele ke stručnosti a sytému čtenáři bude délka úvodu připadat snesitelná.

1. Z HISTORIE CHAZARSKÉHO SLOVNÍKU

Událost zpracovaná v tomto slovníku se odehrála zhruba v 8. nebo 9. století našeho letopočtu (pokud nebylo podobných událostí více) a v odborné literatuře figuruje zpravidla pod názvem „chazarská polemika“. Chazaři byli nezávislý, mocný kmen, válečnický a kočovný národ, který hnán jakýmsi žhoucím tichem přišel neznámo kdy z Východu a v době mezi 7.–10. stoletím obýval pevninu mezi dvěma moři – Kaspickým a Černým.* Je známo, že větry, které Chazary přivály, byly větry-samci, co nikdy nepřinášejí déšť, ale zato na nich roste tráva, kterou nosí oblohou jako plnovous. V jednom pozdním slovanském mytologickém prameni se objevuje zmínka o Kozím moři, což by se dalo vykládat i tak, že se nějaké moře jmenovalo Chazarské, protože Slované říkali Chazarům Kozari. Ví se i to, že Chazarové založili mezi dvěma moři mocnou říši a že vyznávali nám dnes neznámé náboženství. Chazarské ženy dostávaly po smrti mužů padlých v boji polštář na schránění slz, jež budou prolévat za válečníky. Na historickou scénu vstoupili Chazaři svými válkami s Araby a spojenectvím, které roku 627 uzavřeli s byzantským císařem Herakleiem, ale jejich původ zůstal neznámý; stejně tak vymizely i veškeré stopy, které by mohly poskytnout vodítko, pod jakým jménem a národem by se dnes měli hledat. Zůstal po nich jeden hřbitov u Dunaje, o němž se neví, je-li skutečně chazarský, a hromádka klíčů majících místo očka stříbrný nebo zlatý trojhranný perper, což bylo pro Daubmanna důkazem, že je odlévali Chazaři. Z jevišť dějin zmizeli Chazarové zároveň se svým státem po události, o níž se tu bude mluvit nejvíce, tedy poté, co byli obráceni

* Přehled literatury o Chazarech vyšel v New Yorku (The Khazars, a bibliography, 1939); historii Chazarů dvakrát monograficky zpracoval Rus M. I. Artamonov (Leningrad 1936 a 1962) a dějiny židovských Chazarů publikoval v Princetonu roku 1954 D. M. Dunlop.

ze své původní a nám neznámé víry na jedno (neví se ovšem, které) ze tří tehdy i dnes existujících náboženství: židovské, islámské nebo křesťanské. Záhy po obrácení totiž došlo k rozpadu chazarské říše. Jeden z ruských vojevůdců 10. století, kníže Svjatoslav, ji spolkl jako malinu, aniž sestoupil z koně. Hlavní město Chazarska při ústí Volhy do Kaspického moře zpustošili Rusové roku 943, když po osm nocí neulehli ke spánku, a v průběhu let 965–970 rozvrátili celý chazarský stát. Očití svědkové zaznamenali, že stíny domů chazarského sídelního města se vlnily ve větru a vodách Volhy ještě dlouho poté, co samy budovy už byly dávno zbořeny. Podle jedné ruské kroniky z 12. století užíval Oleg ještě v roce 1083 titulu archón Chazárie, avšak ve 12. století obýval území někdejší chazarské říše už jiný národ – Kumáni. Hmotných památek chazarské kultury je poskrovnu. Nenašly se žádné veřejné ani soukromé zápisy, beze stopy zmizely jak chazarské knihy, o nichž se zmiňuje Halevi, tak chazarský jazyk, přestože sv. Cyril zaznamenává, že místní obyvatelstvo vyznávalo víru v chazarštině. Jediná veřejná budova odkrytá při vykopávkách v Suvaru na někdejším území říše Chazarů není podle všeho chazarská, nýbrž bulharská. Nic zajímavého nepřinesly ani výzkumy v Sarkelu, kde se mimo jiné nepodařilo objevit ani pozůstatky někdejší pevnosti, kterou zde – jak víme – vystavěli pro chazarské potřeby Byzantinci. Po zániku státu se zmínky o Chazarech vyskytují jen vzácně. V 10. století je jeden z maďarských vojvodů zve, aby se uchýlili na jeho území, roku 1117 přichází hrstka Chazarů ke knížeti Vladimíru Monomachovi do Kyjeva a v Prešpurku se v roce 1309 katolíkům zakazuje uzavírat manželství s Chazary, kteréžto rozhodnutí stvrzuje roku 1346 sám papež. A to je vlastně všechno.

Výše zmíněný akt obrácení, který byl hlavní příčinou neblahého osudu Chazarů, se odvíjel následovně. Jak stojí psáno ve starých kronikách, měl chazarský panovník – chákán – sen, o jehož výklad požádal tři filozofy z různých končin světa. Celá věc však neměla zůstat bez významu ani pro chazarský stát, jelikož chákán prohlásil, že se svým národem přestoupí na víru toho mudrce, jehož výklad sru bude nejpříjemnější. Některé prameny tvrdí, že chákánovi v den, kdy dospěl k tomuto rozhodnutí, odumřely všechny vlasy na hlavě, ale ani tehdy od svého úmyslu neupustil, jako by ho cosi nutilo dokonat, co si předsevzal. A tak se v jeho letní rezidenci setkali islámský, židovský a křesťanský misionář – derviš, rabi a mnich. Každý z nich dostal od chákána darem nůž zhotovený ze soli a poté zahájili disputaci. Stanoviska tří učenců, jejich spory vyplývající z rozdílných východisek tří různých náboženství, aktéři i výsledek chazarské polemiky – to vše vyvolalo velkou zvědavost a množství protichůdných soudů jak o samotné události i jejích důsledcích, tak o tom, kdo ze zmíněné debaty vyšel jako vítěz a kdo jako poražený. Stejným otázkám pak byly

v průběhu staletí věnovány v hebrejském, křesťanském i islámském světě nesčetné rozpravy, což trvá vlastně dodnes, kdy Chazaři už dávno neexistují. V 17. století došlo k náhlému oživení zájmu o chazarské záležitosti; nepřehledný materiál dosavadních chazarských studií byl systematicky utříděn a roku 1691 v Borussii (Prusku) vydán. Bedlivému zkoumání byly podrobeny exempláře trojhranných mincí, jména na starých prstenech, ozdobné malby na solných džbáněch, diplomatická korespondence, portréty spisovatelů, z nichž byly vyčteny všechny tituly knih zakreslených v pozadí, hlášení udavačů, testamenty, hlasy černomořských papoušků, o nichž se soudilo, že mluví zaniklým chazarským jazykem, kreslené výjevy z hudebních produkcí (ze kterých byly dešifrovány záznamy na notových sešitech), a dokonce jedna tetovaná lidská kůže, nepočítaje v to archivní materiály byzantského, hebrejského a arabského původu. Nebylo zkrátka opomenuto nic, co si fantazie člověka 17. století dokázala ochočit a zapojit do svých služeb, a to všechno se ocitlo mezi deskami jednoho slovníku. Jisté vysvětlení nebývalého zájmu, s jakým se 17. století vrátilo k události tisíc let staré, zanechal jeden kronikář v několika záhadných větách: „Každý z nás vede své myšlenky před sebou na provázku jako opici na řemínku. Když čteš, máš takové opice vždycky dvě – jednu svou a jednu cizí. Anebo máš, což je ještě horší, opici a hyenu. Pak si ovšem dobře rozvaž, čím koho nakrmíš. Neboť hyena nežere totéž co opice...“

At už je tomu jakkoli, faktem zůstává, že tiskař jednoho polského slovníku Iohannes Daubmannus (anebo nějaký nástupce pod jeho jménem) vydal uvedeného roku 1691 svod pramenů o chazarské otázce, a to v jediné podobě schopné obsáhnout všechno to různorodé čtení, které ti, co nosí pero v náušnici a z úst si dělají kalamář, shromažďovali a ztráceli po staletí. Dílo vyšlo jako slovník o Chazarech pod názvem *Lexicon Cosri*. Podle jedné (křesťanské) verze knihu nadiktoval vydavateli z hlavy jistý mnich jménem Theoktist Nikoljský, který se k látce o Chazarech dostal na rakousko-tureckých bojištích a naučil se ji nazpaměť. Byl to materiál různého původu, a tak i Daubmannovo vydání uhlídalo svět rozděleno do tří slovníků: do samostatného glossáře islámských pramenů o chazarské otázce, alefbetaře látky čerpané z hebrejských spisů a tradice a do abecedáře zpracovávajícího též okruh problémů na podkladě křesťanských zpráv. Toto první vydání slovníků o chazarské říši mělo však prazvláštní osud.

Jeden z pěti set exemplářů vytiskl Daubmannus jedovatou tiskařskou barvou a k takto otrávenému výtisku uzamčenému na zlatý zámeček byl připojen kontrolní výtisk se zámečkem stříbrným. Roku 1692 zničila inkvizice všechny exempláře Daubmannova vydání; v oběhu zůstaly jen zmíněný jedovatý výtisk, který unikl pozornosti

cenzury, a pomocný výtisk se stříbrným zámečkem, který jej doprovázel. Tím byli vydáni jisté smrti všichni nepokorní a bezvěrci, kteří se odvážili zakázaný slovník číst. Kdokoli knihu otevřel, vbrzku znehybněl, nabodnut na vlastní srdce jako na jehlici. Každý čtenář umíral po devíti stránkách, při slovech *Verbum caro factum est* (Slovo se stalo tělem), přičemž kontrolní výtisk pomáhal rozpoznat, kdy se blíží smrt, byl-li čten souběžně s jedovatým. Stálo v něm následující upozornění: „Když se probudíte a nic vás nebolí, vězte, že už nejste mezi živými.“

Z dědických sporů rodiny Dorfmerovy žijící v 18. století je patrné, že „zlatý“ (jedovatý) exemplář slovníku přecházel v tomto pruském rodu z kolena na koleno: nejstarší syn dostával polovinu knihy a ostatní děti po čtvrtinách nebo i méně, pokud jich bylo víc. Na každou část knihy byly vázány ostatní podíly z dědictví Dorfmerových: sady, louky, pole, domy, vodstva nebo dobytek, a tak se dlouho úmrtí v rodině nespojovala se čtením knihy. Když však jednou začal hromadně hynout dobytek a navíc udeřila sucha, řekl kdosi dědicům, že z každé knihy se stejně jako z každé dívky může stát upír, jehož duch vychází do světa týrat a mořit celé okolí. Proto je prý třeba vložit do zámečku knihy malý dřevěný křížek, jaký se klade na ústa dívkám-upírkám, aby duch nemohl ven a nesušoval všechny kolem. A tak položili Chazarskému slovníku přes zámeček jako přes ústa kříž, jenže zloduch pak řádl ještě hůř než dřív – lidé v domě se začali dusit ve spaní a umírat. Obrátili se tedy se svým neštěstím na kněze. Ten přišel, odstranil z knihy kříž a pohromy téhož dne ustaly. Kněz dal všem napomenutí, aby se propříště vyvarovali dávat na zámeček kříž, pobývá-li duch mimo knihu, neboť strach z kříže mu nedovoluje vrátit se zpátky, a proto tolik běsní. A tak byl pozlacený zámeček znovu uzamčen a Chazarský slovník zůstal po desítky let netknut ležet na polici, odkud se pak za noci ozýval zvláštní šelest. Deníkové záznamy pořizené v té době ve Lvově uvádějí, že do Daubmannova lexikonu byly vsazeny přesýpací hodiny, které zhotovil jistý Nechama, znalec Zoharu, schopný současně mluvit i psát. Ten Nechama mimoto tvrdil, že ve vlastní ruce poznal souhlásku *He* svého hebrejského jazyka a v písmenu Vav svou mužskou duši. Hodiny, které zasadil do desek knihy, byly neviditelné, ale v naprostém tichu se dalo slyšet, jak se písek při čtení přesypá. Když dopadlo poslední zrno, bylo třeba knihu obrátit a pokračovat ve čtení opačným sledem, od daného místa k začátku, a tady se vyjevil tajný smysl textu. Jiné zápisky však hovoří o tom, že rabíni neschvalovali pozornost, jakou jejich souvěrec věnoval Chazarskému slovníku, a sama kniha byla čas od času vystavena útokům učenců z židovských kruhů. Rabíni přitom neměli výhrady k pravověrnosti hebrejských pramenů slovníku, nemohli však souhlasit s vývody ostatních pramenů. Nakonec je třeba dodat, že Lexicon Cosri neměl štěstí ani

ve Španělsku, kde byl stříbrný exemplář v maurském islámském prostředí odsouzen k zákazu čtení na osm set let, kterážto lhůta dosud nevypršela, takže zákaz stále trvá. Takové opatření lze snad vysvětlit skutečností, že v té době ještě žily ve Španělsku rodiny pocházející z chazarské říše. Jak zaznamenávají dobová svědectví, měli tito „poslední Chazarové“ jeden pozoruhodný zvyk. Jestliže se s někým dostali do vády, snažili se ho za každou cenu znectít a proklít, dokud spal, a měli se přitom velice na pozoru, aby ho nadávkami a kletbami neprobudili. Byli zřejmě přesvědčeni, že proklínání tak působí silněji a kletba dopadne rychleji, než když protivník bdí.

2. USPOŘÁDÁNÍ SLOVNÍKU

Dnes už není možno stanovit, jak vypadalo Daubmannovo vydání Chazarského slovníku z roku 1691, protože jediné zbylé výtisky, jedovatý a stříbrný (pomocný) exemplář, byly zničeny každý na svém konci světa. Podle jednoho pramene vzal zlatý exemplář za své zcela nedůstojným způsobem. Jeho posledním majitelem byl jakýsi kmet z rodiny Dorfmerovy, známý tím, že dobrou šavli dokázal rozpoznat podle zvuku jako zvon. Nepřečetl jedinou knihu a často prohlašoval: „Do mých očí klade světlo svá vajíčka jako moucha larvy do rány. Je nabíledni, co se z toho může vylíhnout...“ Starci nedělala dobře tučná jídla, a proto potají, aby to neviděla rodina, bral každý den list Chazarského slovníku, sbíral jím mastnotu z polévky ve svém talíři a umaštěný papír pak zahazoval. Takto se mu podařilo vyplýtvat celý Lexicon Cosri dřív, než si toho kdokoli všiml. Stejný pramen však uvádí, že kniha byla vyzdobena kresbami, které stařec nepoužíval, protože kazily chuť polévky. Ilustrované stránky slovníku se tedy zachovaly a snad by se i dnes daly ještě najít, pokud lze vůbec ve stopách jakékoli pěšiny rozeznat tu první, po níž se vydaly ostatní stopy, a tím pěšinu utvořily. Jistý profesor orientalistiky a archeologie středověku, dr. Isajlo Suk, vlastnil prý exemplář nebo opis Chazarského slovníku, ale po jeho smrti se v pozůstalosti nic podobného nenašlo. A tak se k nám z Daubmannova vydání dostaly jen zlomky, stejně jako ze snu zůstává jen písek v očích.

Na základě těchto zlomků citovaných ve spisech, které polemizují s autorem nebo autory Chazarského slovníku, bylo spolehlivě zjištěno (jak jsme již uvedli), že Daubmannovo vydání představovalo svého druhu chazarskou encyklopedii, sborník biografí neboli životů těch, kteří jako pták pokojem jakkoli prolétli po nebi chazarské říše. *Vitae sanctorum*, ale i jiných osob, které byly účastny chazarské polemiky, jejího zaznamenání a zkoumání v průběhu staletí, tvořily základ knihy, rozdělené do tří oddílů.

Takové uspořádání slovníku, sestaveného z hebrejských, islámských a křesťanských pramenů o obrácení Chazarů, dalo základ i nynějšímu druhému vydání. Pro ně se lexikograf rozhodl navzdory nepřekonatelným potížím vyplývajícím z nedochovanosti původního textu, teprve když si přečetl následující větu z chazarského lexikonu: „Sen je zahrada dáblava a všechny sny už byly na světě dávno odesněny. Ted' se jen směňují za stejně použitou a opotřebovanou skutečnost jako mince putující za směny a zase nazpátek z ruky do ruky...“ V takovémto světě nebo lépe řečeno za takovéhoho jeho stadia pak bylo skutečně možné podejmout se uvedeného úkolu.

Přitom je třeba mít na paměti následující skutečnost: vydavatel tohoto druhého vydání Chazarského slovníku si je plně vědom nespolehlivosti a krajní legendárnosti Daubmannova materiálu ze 17. století, který je totéž co oběd ve snu a který uvízl v síti omylů nejrůznějšího stáří. A přesto jej předkládá čtenáři k nahlédnutí, neboť jeho slovník se nezabývá Chazary tak, jak je vidíme dnes; je pouhým pokusem o rekonstrukci Daubmannova ztraceného vydání. Dnešní znalosti o Chazarech jsou v něm použity jen jako nevyhnutelný a nezbytný doplněk ke zlomkům nedochovaného originálu.

Je třeba upozornit i na to, že z pochopitelných důvodů nemohly být dodrženy sled ani abecední pořádek Daubmannova slovníku, který byl vytištěn ve třech písmech a třech jazycích – řečtině, hebrejštině a arabštině, a v němž byla data uváděna podle tří chronologií platných pro kalendáře tří uvedených sfér. Zde jsou data přepočtena podle jednotného kalendáře a rovněž tak byl pořízen i překlad Daubmannových hesel ze tří jazyků do jediného, z čehož samozřejmě plyne, že v originálu ze 17. století byla všechna slova seřazena jinak a že se v tom kterém jazyce v každém ze tří slovníků (hebrejském, arabském a řeckém) objevovalo totéž jméno na jiných místech, protože v různých abecedách nenásledují písmena ve stejném pořadí, stránky knih se neobracejí stejným směrem a představitelé hlavních rolí nepřicházejí v divadle ze stejné strany jeviště. Totéž by ostatně potkalo knihu i v každém novém překladu do jakéhokoli jazyka, protože její materiál by se v každém novém jazyce a novém písmu musel seskupovat jinak, takže heslová slova by se vždycky objevovala na nových místech a jména by tím dostávala pokaždé novou hierarchii. Proto se důležitá hesla Daubmannova vydání, jako jsou sv. Cyril, Jehuda Halevi nebo Júsuf al-Mas'údí a jiná, nevyskytují ani u nás na stejných místech jako v prvním vydání Chazarského slovníku. To je bezesporu hlavní nedostatek naší verze ve srovnání s verzí Daubmannovou, protože jenom ten, kdo umí přečíst části knihy v pravém pořadí, může znovu stvořit svět. Přitom však nebylo možné volit jiný postup, protože Daubmannovo abecedarium – jak bylo řečeno – už nelze zrekonstruovat.

Přesto není třeba brát všechny uvedené nedostatky příliš tragicky, protože čtenář, který by z pořadí hesel mohl vyčíst skrytý smysl knihy, už dávno zmizel z povrchu zemského. Dnešní čtenářská obec má za to, že otázka fantazie je výhradní záležitostí autora a že jí se celá ta věc pranic netýká. Zvláště jde-li o slovník. Takový čtenář nepotřebuje ani přesýpací hodiny v knize, které by ho upozornily, že je načase změnit způsob čtení, protože dnešní čtenář nemění způsob čtení nikdy.

3. POKYNY PRO UŽIVATELE SLOVNÍKU

Navzdory všem obtížím si naše kniha podržela i některé přednosti původního Daubmannova vydání. Lze ji právě tak jako první vydání číst nejrůznějšími způsoby. Je to kniha otevřená, kterou je možno po sklapnutí dopisovat: tak jako má svého někdejšího a nynějšího lexikografa, může v budoucnu získat nové autory, pokračovatele a doplňovatele. Obsahuje hesla, konkordance a heslová slova jako svaté knihy nebo křížovky a všechna jména nebo i pojmy označené v ní malým křížkem, půlměsícem, Davidovou hvězdou či jinými znaménky je třeba hledat v příslušné knize tohoto slovníku, kde o nich lze nalézt podrobnější poučení. To znamená, že slova označená:

✠ – je třeba hledat v Červené knize tohoto slovníku (křesťanské prameny o chazarské otázce);

☪ – viz Zelená kniha tohoto slovníku (islámské prameny o chazarské otázce);

✡ – viz Žlutá kniha tohoto slovníku (hebrejské prameny o chazarské otázce).

Hesla označená znaménkem ∇ najde uživatel ve všech třech slovnících a hesla s písmenkem ^ v Apendixu I na konci knihy.

Čtenář může k této knize přistupovat podle vlastního uvážení. Jedni v ní budou jako v každém jiném lexikonu hledat slovo nebo jméno, které je právě zajímavá, zatímco jiní ji mohou brát jako souvislé čtení, které si musí přečíst od začátku do konce celé a najednou, aby získali celkový obraz o chazarské otázce a s ní souvisejícími osobami, věcmi a událostmi. Stránky lze v našem vydání obracet zleva doprava anebo zprava doleva – jak tomu bylo u lexikonu otištěného v Prusku nejčastěji (hebrejské a arabské prameny). Všechny tři knihy – Žlutá, Červená a Zelená – mohou být čteny v pořadí, jakého se uživateli zachce: nejdříve snad ta, která se mu při rozevření svazku sama nabídne jako první. Ve vydání ze 17. století byly jednotlivé knihy svázané pravděpodobně zvláště, což bylo ovšem pro nás z technických důvodů neproveditelné. Chazarský slovník lze číst i diagonálně a získat tak průřez všemi rejstříky – islámským, křesťanským i hebrejským. Při takovém způsobu užívání slovníku je nejúčelnější postupovat systémem trojic, ať už se zvolí hesla se znaménkem ∇, která

jsou předmětem zájmu všech tří slovníků, jako je tomu např. u heslových slov Ateh, chákán, chazarská polemika či Chazaři, anebo se sledují tři různé osoby, které spojuje stejná úloha v historii chazarské otázky. V tom případě se mohou z jednotlivých knih vybrat a přečíst v návaznosti hesla, která pojednávají o účastnících chazarské polemiky (Sangari[✠], Cyril[✠], Ibn Kurra[Ⓞ]), o jejích kronikářích (al-Bakrí[Ⓞ], Metoděj[✠], Halevi[✠]), anebo o těch, kteří se zabývali studiem chazarské otázky jak v 17. století (Koen[✠], al-Mas'údí[Ⓞ], Branković[✠]), tak ve století 20. (Suk[✠], Mu'ávija[Ⓞ], Schulzová[✠]). Mezi těmito trojicemi samozřejmě nelze opomenout postavy přicházející ze tří pekel – islámského, hebrejského a křesťanského (Efrosinija Lukarevičová[✠], Nikón Sebastos[✠], Jábír ibn al-Akšání[Ⓞ]). Jejich cesta do této knihy byla nejdelší.

Tyto podrobné pokyny by však neměly uživatele našeho slovníku odradit. Ať klidně přeskočí všechny úvodní poznámky a čte, jako když jí: pravé oko nechť mu slouží jako vidlička, levé jako nůž a kosti ať hází přes rameno. To postačí. Může se mu ovšem stát, že zbloudí a ztratí se ve slovech této knihy, tak jako se al-Mas'údí, jeden z jejích pisatelů, zatoulal v cizích snech a už nikdy nenašel cestu zpátky. Pak nezbude čtenáři nic jiného než vydat se ze středu kterýmkoli směrem a proklest si vlastní stezku. V tom případě se bude knihou pohybovat jako lesem od značky ke značce a orientovat se podle hvězd, měsíce a kříže. Jindy ji bude číst jako káně myšilov, která létá jen ve čtvrtek, a také ji může přeskupovat a převracet jako Rubikovu kostku. Potom ovšem nebude respektována žádná chronologie, a taky jí nebude zapotřebí. Každý čtenář si sestaví svou knihu do celku sám jako při partii domina nebo karet a od tohoto slovníku dostane jako od zrcadla tolik, kolik do něho vloží, protože od pravdy – jak stojí na jedné stránce chazarského lexikonu – ani nelze získat víc, než do ní dáte. Kniha se ostatně nikdy nemusí přečíst celá, je možné vzít si z ní jen polovinu nebo ještě menší část a u toho zůstat; takový je koneckonců osud většiny slovníků. Čím víc však žádáš, tím více dostaneš, a v naší knize se šťastnému hledači za odměnu vyjeví všechny souvislosti mezi jmény i událostmi. To ostatní je pro ostatní.

4. DOCHOVANÉ ZLOMKY PŘEDMLUVY K ZNIČENÉMU DAUBMANNOVU VYDÁNÍ SLOVNÍKU Z ROKU 1691 (PŘELOŽENO Z LATINY)

1. Pisatel radí čtenáři, aby nebral tuto knihu do rukou, nebude-li nezbytné. A jestliže už po ní sáhne, ať tak učiní ve dnech, kdy bude cítit, že jeho rozum i obezřelost sahají hlouběji než obvykle, a ať jí čte, jako když se dostavuje zimomorka nebo „skáková

horečka“, nemoc, co přeskakuje každý druhý den a roztrásá jen v ženských dnech týdne...

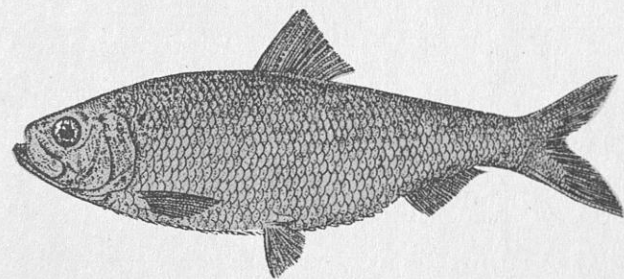
2. Představte si dva muže držící na lasech chycenou pumu. Kdyby se k sobě chtěli přiblížit, lasa povolí a puma zaútočí. Jedině když budou zkracovat provaz současně, zůstane puma od obou pořád stejně daleko. Ten, kdo čte, a ten, kdo píše, k sobě hledají tak těžko cestu proto, že je mezi nimi společná myšlenka lapená na provázcích, které každý z nich tahá opačným směrem. A kdybychom se zeptali oné pumy-myšlenky, jak se jí jeví ti dva, možná by odpověděla, že na koncích provázků ti, co jsou k jídlu, drží někoho, koho nemohou pozřít...

8. Měj se na pozor, příteli, abys příliš nepodlézal a nápadně nepoklonkoval lidem, kteří mají moc v prstenu a vládnou nad svístem šavle. Kolem nich je vždy ponejvíce těch, co se nevlichocují rádi a z přesvědčení, nýbrž proto, že musí. A musí, protože stráží včelu na čepici nebo máslo pod paží, protože byli přistiženi při nějakém přečinu. Ted' za to pykají, a jelikož přestali být pány své svobody, jsou schopni všeho. A to ti nahoře, co vládnou všem, dobře vědí a využívají toho. Dbej tedy, aby tě náhodou nezačali počítat mezi takové. Jestli se přidáš k oné lísající se smečce a začneš jim příliš chvalořečit a pochlebovat, neujdeš tomu; zařadí si tě mezi ničemy a zločince se skvrnou na oku a budou mít za to, že vše, co činiš, neděláš rád a proto, že bys věřil, nýbrž proto, že ti nic jiného nezbývá, chceš-li vykoupit svůj zločin. A takových lidí si právem nikdo neváží, odkopávají je jako psy, anebo je nutí ke skutkům ne nepodobným těm, které už spáchali...

9. Pokud jde o vás, spisovatele, nikdy nezapomínejte: čtenář je cirkusový kůň, kterého musíte navyknout, že po každé zdařilé produkci dostane za odměnu kostku cukru. Když na cukr zapomenete, je s dalšími parádními čísly amen. A pokud jde o posuzovatele knih a kritiky, ti jsou jako klamaní manželé: vždycky se novinu dovědí až poslední...

Kdo i
histor
mezi
konce
ným d
o tzv.
účast
děje -
rila - a
Halev
chaza
stavite
z nich
svoje
výsled
inspir
fikce.
„přivo
die vy
na sk
kvizic
Zelen
logií p
fanst
silam
fují a
zarsk
stával
jejich
Ateh:
myst
náro
emi a
splet
udále
a pol
nezn

ČERVENÁ KNIHA

Křesťanské
prameny
o chazarské
otázce

ATEH[▽] (9. století) — chazarská princezna, která měla rozhodující slovo v polemice související s christianizací Chazarů[▽]. Její jméno bývá vykládáno jako název čtyř stavů chazarského vědomí. Na každém víčku mívala vždy na noc nakresleno jedno z písmen, jaká se před dostihem malují na klapky koňům. Byla to písmena zakázané chazarské abecedy, v níž každá litera po přečtení zabíjí. Písmena jí na víčka malovali slepci a ráno před umytím ji komorné obsluhovaly se zavřenýma očima. Tak byla princezna chráněna před nepřáteli ve spánku, což byla pro Chazary doba, kdy je člověk nejbezbrannější. Ateh byla velmi krásná a zbožná, písmena jí převelice slušela a na jejím stole vždy stálo sedm druhů soli; dřív než si vzala sousto ryby, smočila prsty pokaždé do jiné slánky. To byla její modlitba. Říká se, že jako sedm solí měla i sedm tváří. Podle jedné legendy každé ráno brala zrcadlo a usedala k malování; pózovat jí přicházeli vždy jiný otrok nebo otrokyně a princezna pokaždé vytvářela ze svého obličje novou, do té doby neviděnou tvář. Podle jiných pověstí Ateh vůbec nebyla krásná, ale vycvičila svou tvář před zrcadlem k takovému výrazu a uspořádání rysů, že na sebe vzala podobu krásy. Tato nacvičená krása však vyžadovala obrovské fyzické vypětí, takže jakmile princezna osaměla a uvolnila se, rozsypala se její krása jako její

sůl. Jisto je, že v 9. století jeden romejský (byzantský) císař nazval známého filozofa a patriarchu Fotia „chazarskou tvář“, což mohlo naznačovat buď patriarchovy příbuzenské vztahy s Chazary, anebo pokrytectví.

Daubmannus^{*} však nabízí zcela jiné vysvětlení. Podle něj je chazarská tvář označení pro typickou vlastnost všech Chazarů, tedy i princezny Ateh. Chazaři se totiž každé ráno probouzejí jako někdo jiný, se zcela novými a neznámými tvářemi, takže jim dělá potíže poznat se i s nejbližšími příbuznými. Cestovatelé zase tvrdí, že chazarské tváře jsou všechny stejné a nikdy se nemění, což bývá příčinou mnoha nesnází a nedorozumění. Ať tak či onak, vyjde to nastejno: Chazarská tvář je zkrátka tvář, kterou je nesnadné si zapamatovat. To by vysvětlilo i legendu, podle níž měla princezna Ateh pro každého účastníka chazarské polemiky[▽] na chákánově[▽] dvoře jinou tvář, nebo prý dokonce existovaly tři princezny Ateh — jedna pro islámského, druhá pro křesťanského a třetí pro hebrejského misionáře a vykladače snů. Faktem však zůstává, že dobový křesťanský pramen psaný řecky a přeložený do slovanského jazyka (Život Konstantina Soluňského — sv. Cyrila[†]) její přítomnost na chazarském dvoře vůbec nezaznamenal, zatímco podle Chazarského slovníku přetrvávalo jednu dobu v řeckých a slovanských

mnišských kruzích něco jako kult princezny Ateh. Ten kult souvisel s vírou, že Ateh v polemice zdolala hebrejského teologa a přijala křesťanství spolu s chákánem, o němž se ovšem zas neví, jestli byl jejím otcem, manželem či bratrem. V řeckém překladu se zachovaly i dvě modlitby princezny Ateh, které nebyly nikdy kanonizovány, ale Daubmannus je uvádí jako Otčenáš a Zdravas, Maria chazarské princezny. První modlitba zní:

Na našem korábu, otče můj, hemží se posádka jako mraveněci: dnes ráno jsem ho celý umyla svými vlasy a oni teď šplhají v čistém ráhnovi a stahují zelené plachty do svého mraveniště jako sladké listy vinné révy; kormidelník se pokouší povalit kormidlo a naložit si ho na záda jako kořist, která uživí a nasytí sedmero úst; ti nejslabší pak vláčejí slaná lana a mizí s nimi v útrokách našeho plovoucího domu. Jen ty, můj otče, nemáš právo na jejich druh hladu. V tom hl-tavém polykání rychlosti patří tobě, mé srděčko, který jsi mým jediným otcem, ta nejrychlejší část. Tvou potravou jsou cáry větru.

Druhá modlitba princezny Ateh jako by vysvětlovala pověsti o její chazarské tváři:

Naučila jsem se nazpaměť život své matky a každé ráno jej hodinu hraji před zrcadly jako nějakou divadelní roli. Tak to jde už léta, den za dnem. Mám při tom na sobě matčiny šaty, v ruce držím její vějíř, ba i vlasy si spleťám do tvaru vlněné čapky jako ona. Hraji svou matku i před jinými, dokonce v posteli svého milého. V okamžicích vášně se ztrácím docela,

už to nejsem já, nýbrž ona. Neboť tehdy ji hraji tak dobře, že moje vášně mizí a zůstává jen její. Matka mi vlastně předem ukradla všechny milostné doteky. Ale já jí to nezazlívám, protože vím, že byla svého času stejně oloupena svou matkou. Jestliže se mě teď někdo zeptá, k čemu tolik hraní, odpovím: pokouším se zrodit samu sebe ještě jednou, ale líp...

O princezně Ateh je známo, že se jí nikdy nepodařilo zemřít. Přesto však existuje záznam o její smrti vyrytý do nože zdobeného droboučkými dírkami. To ojedinělé a nepříliš věrohodné svědectví uvádí Daubmannus, ne však jako vyprávění o tom, jak princezna Ateh skutečně zemřela, ale jak by se to mohlo stát, kdyby byla vůbec mohla umřít. Tak jako z vína nešediví vlas, nemůže být ani uvedení této historiky na škodu:

RYCHLÉ A POMALÉ ZRCADLO

Jednou zjara princezna Ateh pravila: „Přivykla jsem svým myšlenkám jako svým šatům. Mají stále stejný objem v pase a vídám je všude, dokonce na rozcestích. A co je nejhorší — není už pro ně vidět křížovatky.“

Aby princeznu rozptýlili, přinesli jí sluhové jednoho dne dvě zrcadla, která se příliš nelišila od ostatních chazarských zrcadel. Obě byla zhotovena z leštěné soli, jedno z nich však bylo rychlé a druhé pomalé. Všechno, co rychlé zrcadlo svým odrazem světa přijímalo

jako zálohu od budoucnosti, vracelo to druhé, pomalé zrcadlo, splácejíc tak dluh prvního, protože ve vztahu k přítomnosti se zpožďovalo přesně o tolik, o kolik se první zrcadlo předbíhalo. Když princezně Ateh zrcadla přinesli, ležela ještě v posteli a z víček neměla smyta písmena. Jakmile se v zrcadlech spatřila se sklopenými víčky, v tu ránu zemřela. Život z ní vyprchal mezi dvěma mžiknutími, přesněji řečeno poprvé si přečetla smrtící písmena namalovaná na svých víčkách, neboť v předcházejícím a následujícím okamžiku mrkla a zrcadla to zachytila. Zemřela usmrcena písmeny z minulosti i budoucnosti zároveň.

BRANKOVIĆ AVRAM (1651–24. 9. 1689) — jeden z pisatelů této knihy. Diplomát v Drinopolu a u cařihradské Porty, vojevůdce v rakousko-tureckých válkách, erudovaný polyhistor. Na donátorském portrétu namalovaném na zdi chrámu svatě Paraskevvy v Kupniku, dědičném panství Brankovićů, byl znázorněn, jak odevzdává na meči postavený chrám svatě Petky své prabábě, ženě despotově a světici, ctihodné matce Angelině.

Prameny: Údaje o Avramu Brankovićovi jsou roztroušeny ve zprávách rakouských agentů, obzvláště v hlášeních, která pro markraběte Badenského a generála Veteraniho vyhotovoval jeden ze dvou Brankovićových písařů,

Nikón Sebastos[†]. O svém příbuzném Avramu Brankovićovi se zmiňuje též hrabě Ďorđe Branković (1645–1711) ve své valašské kronice i v objemných kronikách srbských, bohužel v kapitolách, které jsou dnes ztraceny. Poslední Brankovićovy dny pak zachytil jeho sluha a mistr v šermu šavlí Averkij Skila[†]. Chronologii Brankovićova života a působení lze nejlépe sestavit na základě písemné zповědi, kterou z Polska poslal pečskému patriarchovi druhý písař Avrama Brankoviće, Theoktist Nikoljský^A, a dále za pomoci jedné ikony, znázorňující záznaky sv. proroka Eliáše, neboť Branković celý běh svého života připůsobil výjevům z životní pouti svého patrona a údaje o tom sám zaznamenával na zadní stranu obrazu.

„Avram Branković pochází z rodiny, která přesídlila z jihu do Podunají poté, co se srbská říše dostala pod tureckou nadvládu,“ stojí v důvěrné zprávě Nikóna Sebasta vídeňskému dvoru. „Členové tohoto rodu, zachvácení vlnou hromadných odchodů z území obsazeného Turky, se v 16. století vystěhovali do Lipovy a Janopolského okrsku. Od té doby se o sedmihradských Brankovićích říká, že lžou rumunsky, mlčí v řečtině, počítají v jazyce Arumunů, v kostele zpívají rusky, nejmoudřejší jsou v turečtině, a jedině když chtějí zabít, promluví svou mateřštinou — srbsky. Pocházejí ze západní Hercegoviny z okolí Trebinje, z místa zvaného Korjenici, ležícího poblíž Lastvy v Gornjích Policích, a proto zní jejich druhé příjmení Korjenicové. V Sedmihradsku se těší veliké vážnosti

A tak chazarský džbán skutečně slouží dodnes, třebaže už dávno neexistuje.

CHAZAŘI ▽ – válečnický národ usazený v 7.–10. století na Kavkaze; Chazarové měli mocný stát, loďstvo na dvou mořích – Kaspickém a Černém, větrů stejně jako ryb, tři sídelní města – letní, zimní a válečné, a roky vysoké jako borovice. Vyznávali dnes neznámé náboženství, uctívali sůl a své chrámy vytesávali v podzemních skalách ze soli nebo v solných pahorcích. Podle Haleviho* přijali judaismus v roce 740 a poslední chazarský chákán ▽ Josef vešel dokonce ve styk se španělskými Židy, neboť vyplul na moře sedmého dne, kdy země proklíná člověka a kdy už sama ta kletba žene loď od břehu. Tyto styky byly přerušeny, když se Rusové v roce 970 zmocnili chazarského hlavního města a rozvrátili chazarský stát. Část Chazarů pak splynula s východoevropskými Židy a ostatní příslušníci tohoto národa s Araby, Turky a Řeky, takže se dnes ví jen o malých ostrůvcích chazarského živlu, který bez jazyka a víry přetrvával v samostatných obcích roztroušených po východní a střední Evropě až do druhé světové války (1939), kdy zmizel docela. Židovská podoba jejich jména je *Kuzari* (pl. *Kuzarim*). Obvykle se soudí, že judaismus přijala u Chazarů jen šlechta; v Panonské nížině však

v 7.–10. století existovalo judaizační centrum, které někdy bývá připisováno Chazarům (Čelarevo*). Druthmar Aquitánský se kolem roku 800 zmiňuje o *gentes Hunorum que ab et Gazari vocantur* ve Vestfálsku a zdůrazňuje přitom, že byli obřezáni, patřili k Mojžíšově víře, a že byli silní. Kinnamos ve 12. století uvádí, že Chazaři sice žijí podle Mojžíšových zákonů, ne však zcela čistých. O chákánech-židech se zmiňují už arabské prameny z 10. století (Ibn Rusta, al-Istachrí, Ibn Haukal).

Zajímavé údaje o Chazarech skýtá dokument nazvaný Chazarská korespondence. Zachoval se nejméně ve dvou verzích, přičemž jedna z nich je zevrubnější; jinak je ovšem třeba říci, že tento spis nebyl dosud uspokojivě a beze zbytku vědecky osvětlen. Je uložen v Oxfordu a tvoří ho hebrejsky psaná korespondence mezi Josefem, králem Chazarů, a Chasdajem ibn Šaprutem z maurského Španělska, který v polovině 10. století poslal chazarskému králi list se žádostí o zodpovězení následujících otázek:

1. Existuje někde ve světě židovský stát?
2. Jak se Židé dostali do Chazárie?
3. Jak došlo k přestoupení Chazarů na židovskou víru?
4. Kde sídlí král Chazarů?
5. Z kterého kmene pochází?
6. Jakou úlohu má ve válce?
7. Vyhlašuje v Sobotu klid zbraní?

8. Má chazarský král jakékoliv zprávy o možném konci světa?

Odpověď podává zdůvodnění chazarské polemiky ▽, která předcházela obrácení Chazarů na judaismus.

K této známé polemice se vztahuje i jiný pramen, který se do dnešních dnů sice nezachoval, ale odvolává se na něj ve svém vydání Daubmannus*, a to v hesle o Chazarech. Jde pravděpodobně o nějakou latinskou verzi spisu O věcech chazarských, který ve svých nejstarších kapitolách – jak vysvítá ze závěrečných vět textu – pojednával o zprávě, jež podle všeho posloužila rabimu Jicchaku Sangarimu* při jeho přípravách na chazarskou misi, a zejména na vystoupení v uvedené polemice. Dochované části spisu znějí:

O jménu Chazaři

Chazarský stát se jmenuje chákánova říše neboli chákánát, z kteréhožto označení se vytratil název původní chazarské říše, jež chákánátu předcházela a stvořila ho zbraní. Chazary v jejich státě jen neradi nazývají tímto jménem. Vždycky se snaží použít nějaké jiné pojmenování a vyhnout se jménu Chazaři. V oblastech přiléhajících ke Krymu, kde jsou usazeni i Řekové, říkají Chazarům neřecké obyvatelstvo nebo Řekové nesjednocení s křesťanstvem, na jihu, kde žijí i Židé, je zase označují za nežidovské skupiny a na východě chazarského

státu, kde jsou částečně usídleni Arabové, nazývají Chazary neislamizovaným živlem. Těm Chazarům, kteří přijali některé z cizích náboženství (židovské, řecké nebo arabské), už neříkají Chazaři vůbec a počítají je k Židům, Řekům nebo Arabům, zatímco v opačném případě vzácní a spíš náhodní konvertité k chazarskému náboženství i nadále zůstávají v chazarském prostředí pro všechny tím, čím byli před změnou víry; nikdo je tedy nepovažuje za Chazary, nýbrž stále za Řeky, Židy nebo Araby, přestože vyznávají chazarskou víru. „V chákánátu nazývají budoucími Židy ty obyvatele nesjednocené s řeckou vírou, kteří mluví chazarsky,“ prohlásil nedávno jeden Řek, aby nemusel o nějakém člověku říci, že je Chazar. V chazarském státě lze potkat učené Židy, Řeky nebo Araby, kteří velmi důkladně znají chazarskou minulost, chazarské knihy a památky, vyjadřují se o nich pochvalně a zevrubně, někteří z nich dokonce spisují chazarské dějiny, ale samotným Chazarům něco takového dovoleno není; ti nesmějí o vlastní minulosti ani mluvit, natož psát knihy.

Chazarský jazyk

je melodický, libozvučný v něm znějí verše, které jsem slyšel, ale nezapamatoval si; složila je prý jedna z chazarských princezen. Chazarština má sedm rodů: kromě mužského, ženského a středního

rozlišuje totiž zvláštní rod pro eunuchy, pro bezpohlavní ženy (ty, které porouchal a oloupil arabský šejtan), dále pro osoby, co mění pohlaví, ať už muže, kteří se přiklánějí k ženskému rodu, anebo obráceně, a konečně pro malomocné, kteří s nemocí musí přimout i tento nový mluvnický tvar, aby každému, kdo se s nimi pustí do řeči, dali okamžitě na vědomí své postižení. V mluvě mají děvčátka jiný přízvuk než chlapci a muži jiný než ženy, protože chlapci se učí arabsky, hebrejsky nebo řecky, podle toho, jestli vyrůstají v oblasti, kde žijí Řekové, nebo v kraji, kde jsou Židé promícháni s Chazary, anebo tam, odkud přicházejí Saraceni a Peršané. V chazarštině chlapců je proto slyšet židovské *kames*, *cholem* a *šurek*, velké, střední a malé *u* a střední *a*. Děvčátka, která se hebrejsky, řecky ani arabsky neučí, mají — jak bylo řečeno — přízvuk jiný a čistší. Je známo, že když nějaký národ zaniká, mizí nejdříve jeho nejvyšší vrstvy a s nimi i literatura; zůstávají jen knihy zákonů, které zná lid nazpaměť. To platí beze zbytku i o Chazarech. V jejich hlavním městě se prodávají chazarská kázání za hříšné peníze, zatímco kázání v jazyce Židů, Arabů nebo Řeků jsou k dostání velmi lacino anebo dokonce zdarma. Je s podivem, že jakmile se Chazaři octnou za hranicemi svého státu, střeží se dát jeden druhému najevo, jaké jsou národnosti;

raději se mňejí, aniž si navzájem odhalili svůj původ, a úzkostlivě zatajují — ještě víc před svými než před cizinci —, že mluví a rozumějí chazarsky. V samotné zemi jsou ve veřejné a správní službě více ceněni ti, co vykazují nedostatečnou znalost chazarštiny, přestože jde o jazyk úřední. Proto se často stává, že i ti, co svůj jazyk ovládají dokonale, záměrně hovoří chazarsky s chybami a cizím přízvukem, z čehož jim plynou zřejmě výhody. Dokonce překladatelé, například z chazarštiny do hebrejštiny nebo z řečtiny do chazarštiny, se vyběrají z osob, které v chazarském jazyce chybují nebo alespoň předstírají, že chybují.

Soudnictví

Stejný přečin se podle chazarských zákonů trestá v okresech, kde jsou částečně usazeni Židé, dvěma lety galejí, v krajích osídlených též Arabů šesti měsíci, tam, kde žijí Řekové, se za stejný přestupek neodsuzuje na galeje vůbec, zatímco v centrální oblasti země, která jediná nese název chazarský okrsek (třebaže Chazaři jsou na celém území státu nejpočetnější), se totéž provinění platí hlavou.

Sůl a sen

Písmena chazarské abecedy jsou pojmenována podle jídel, která se solí, a číslice dostaly názvy podle druhů soli,

jichž Chazaři rozeznávají sedm. Jedině sláný pohled Boha nevyvolává stárnutí, jinak Chazaři věří, že pohledy — ať už vlastními na vlastní tělo anebo cizími — se stárne; ty pohledy totiž rvou a drásají těla kolem sebe jako nejroztodivnější a nejvražednější nástroje vášní, nenávisť, obmyslů a chtíčů. Chazarskou modlitbou je pláč, protože slzy jsou částí Boha, neboť na dně vždy obsahují špetku soli jako mušle perlu. Ženy se někdy modlí tak, že berou šátek a skládají ho natolikrát, jak to jen jde. Chazarové rovněž vyznávají kult snu. Podle nich ten, kdo ztratí sůl, nemůže usnout. Proto se u nich sen těší takové vážnosti, ale to stále není všechno, je tu ještě něco, čemu jsem nemohl přijít na kloub, jako když kvůli skřípotu kol neslyšíme cestu. Chazaři totiž věří, že osoby, které zabydlují minulost každého člověka, jsou vlastně v jeho vzpomínkách jako zajaté nebo zakleté; nemohou se změnit, nemohou udělat žádný jiný krok než ten, co už kdysi udělaly, nemohou se setkat s nikým kromě těch, které už jednou potkaly, nemohou dokonce ani zestárnout. Jediná svoboda, která je našim předkům — celým těm vyhynulým národům otců a matek uchovaným ve vzpomínkách — dána, je občasné vydechnutí v našich snech. V nich tyto bytosti ze vzpomínek získávají doušek draze zaplacené svobody, projdou se, potkají novou tvář, promění

partnery v nenávisti i lásce a dostane se jim jakéhos takéhos zdání života. Minulost v sobě navěky zajatá se prostě ve snech na chvíli osvobodí — a proto má sen v chazarském náboženství tak významné místo.

Stěhování

O starých chazarských kmenech se soudí, že se v každém desátém pokolení stěhovaly a při každém stěhování se z národa válečníků stával národ obchodníků. Najednou si místo umění zacházet se šavlí a kopím dokázali spočítat, na kolik přijde loď, dům nebo louka v cinkotu zlaťáků a na kolik ve stříbře. Bývá to vykládáno různě, ale mně se jeví nejpresvědčivější tvrzení, že v uvedeném cyklu se Chazaři stávali neplodnými a že se museli stěhovat, aby zachovali rod. Jakmile se jim však plodnost na cestách obnovila, navraceli se do vlasti a znovu se chápali kopí.

Náboženské zvyky

Chazarský chákán nedovoluje, aby mu náboženství zasahovalo do státních a vojenských záležitostí. Prohlašuje: „Kdyby měla šavle dva hroty, říkalo by se jí krumpáč.“ To platí jak pro chazarské, tak pro židovské, řecké nebo arabské náboženství. Jenže stejný metr neměří všem stejně. Poněvadž zatímco naše nebo řecká či arabská víra zapustily kořeny i v jiných státech a požívají

mocné vnější ochrany našich souvěrců u ostatních národů, chazarské náboženství jako jediné ve státě takovou záštitu nemá, což znamená, že pod stejným tlakem trpí nejvíce a že zbývající tři vyznání sílí na jeho úkor. Za příklad může posloužit nedávný chákánův pokus omezit majetek mnišských řádů v zemi a snížit počet chrámů, a to u každé víry o deset. Protože však chazarských modliteben bylo už tak méně než židovských, arabských nebo řeckých, je samozřejmě, že i tentokrát byla nejvíc postižena chazarská církev. Podobné věci lze ostatně vidět na každém kroku. Například chazarské hřbitovy zanikají. V těch částech státu, kde žijí i jiné národy, jako Řekové na Krymu, Židé v Tamatarše nebo Arabové a Peršané na perské hranici, jsou chazarské hřbitovy stále častěji zavírány, pohřbívání podle chazarského rituálu se zakazuje a cesty jsou zaplaveny umírajícími Chazary, kteří putují zemřít do blízkosti hlavního města Itilu, kde jsou chazarské hřbitovy ještě v provozu. Duši mají na jazyku, ale jdou a jdou. „Nemáme za sebou dostatečně hlubokou minulost,“ stěžují si chazarští kněží, kteří to samozřejmě všechno vidí, „je třeba vyčkat doby, kdy náš národ dosáhne plnoletosti a minulost zvětší své zásoby natalik, že vytvoří dostatečně široké základy k úspěšné stavbě budoucnosti.“

Za pozoruhodné bych označil i to, že v chazarské říši žijí Řekové a Arméni,

kteří jsou stejného, křesťanského vyznání, a přesto se každou chvíli hádají. Důsledek jejich třenic je však stále též a svědčí o moudrosti obou rozvaděných stran: po každé rozmíšce požadují Řekové i Arméni oddělené chrámy. A jelikož chazarský stát jejich žádosti vždycky vyhoví, vycházejí z každého sporu posílení o dvojnásobný počet křesťanských chrámů, což se samozřejmě děje opět ke škodě Chazarů a jejich náboženství.

Chazarský slovník

Obsahuje knihy čtenářů neboli lovců snů[†] — příslušníků velmi vlivné náboženské sekty Chazarů. Je to jakési jejich Písmo svaté — Bible, zahrnující množství životopisů různých osob mužského i ženského pohlaví, jež vytvářejí mozaikovitý portrét jediné osoby, kterou my nazýváme Adamem Kadmonem. Příkládám dva úryvky z chazarského slovníku:

„Pravda je průzračná a není ji vidět, zatímco lež je neprůhledná a nepropouští světlo ani pohled. A pak existuje to třetí, kde jsou obě věci pomíchány, a to bývá nejčastější. Jedním okem vidíme skrze pravdu a náš pohled se navždy ztrácí v nekonečnu, druhým okem nevidíme skrze lež ani na píď — a ten pohled nemůže dál, zůstává na zemi a náš; tak se životem probíjíme ne čelem, ale bokem. Pravdu proto nelze pochopit bezprostředně jako lež, nýbrž jen srovnáním pravdy a lži. A k tomu je třeba

porovnat v naší Knize bílá místa a písmena. Neboť bílá místa chazarského slovníku zachycují průzračná místa Boží pravdy a jména (Adama Kadmona), zatímco černá písmena mezi bílými plochami označují místa, kde naše pohledy neproniknou hlouběji než na povrch...

Písmena je možno přirovnat i k částem tvého oděvu. Tak jako v zimě oblekneš vlněné roucho nebo kožich, šál, čepici se zimní podšívkou a pevně se opášeš, jako se v létě oděješ do lnu, budeš chodit bez pásu a odhodíš vše těžké, a mezi létem a zimou pak budeš šatstva přibírat či ubírat — právě tak je tomu i se čtením. V různých údobích tvého života bude rozdílný i obsah tvých knih, neboť budeš pokaždé jinak kombinovat svůj oděv. Dosud je chazarský slovník jen pouhou snůškou neuspořádaných písmen, jmen a pseudonymů (Adama Kadmona). Ale časem se oděješ a získáš víc... A sen je pátek pro to, co se v bdění nazývá Sobotou. A vztahuje se k Ní a tvoří s Ní celek; a stejně tak je třeba postupovat i u ostatních dnů (čtvrtek přiřadit k neděli, pondělí ke středě a podobně). Kdo je umí číst pospolu, tomu budou patřit a bude mít část těla (Adama Kadmona) v sobě...“

V naději, že má slova pomohou rabimu Jicchakovi, tolik jsem mohl říci já, jehož jméno je v pátek Jábal, v neděli

Tubalkain a jen v Sobotu Jubal. Ted musím po námaze vydechnout, neboť vzpomínání je nepřetržitá obřízka...

KOEN SAMUEL (1660–24. 9. 1689) — dubrovnický Žid, jeden z pisatelů této knihy. Roku 1689 byl vypovězen z města a zemřel na cestě do Cařihradu, upadnul do tardedmy, z níž se už neprobral.

Prameny: Obraz o Koenovi, obyvateli dubrovnického ghetta, si lze utvořit z hlášení dubrovnických pandurů psaných chatrnou italským lidem bez mateřského jazyka; dále na základě soudních spisů a udání herců Nikoly Rigiho a Antuna Krivosoviće, jakož i z inventárního soupisu věcí v Koenově bytě, pořízeného za jeho nepřítomnosti pro potřeby židovské obce v Dubrovniku (opis se našel mezi dokumenty zařazenými v dubrovnickém archivu do oddílu Processi politici e criminali 1680–1689). Několik kusých informací o posledních dnech Koenova života zaslali do Dubrovniku z abhehamu bělehradských Sefardů. K nim byl přiložen i prsten, na nějž dal Koen roku 1688 vyřít letopočet 1689, tedy rok své smrti. Pro větší úplnost obrazu je zapotřebí všechny tyto údaje porovnat se zprávami dubrovnických emisarů, které vyslanec republiky sv. Vlahy ve Vídni, Matija Marin Bunić, vypravil roku 1689 jako pozorovatele na rakousko-turecké bojiště u Kladova; ti ve svých hlášeních věnovali Koenovi jen pár vět s poznámkou, že při té práci měli „více sena než koní“.

Současníci vypořádávají Koena jako vysokého muže s červenými očima, kterému navzdory mládí zešedivěla už